

UDK: 323+32-05 Jovanović S. (497.6) “ 1878/1882 ”

DOI: 10.51237/issn.2744-1172.2024.53.123

Primljen: 4.9.2024

Prihvaćen: 17.10.2024

Izvorni naučni rad

Amir Krpić

Univerzitet u Tuzli – Filozofski fakultet

Tuzla, Bosna i Hercegovina

amir.krpic@untz.ba

Baron Stjepan Jovanović, vojskovođa i državnik u Bosni i Hercegovini (1878–1882)

Sažetak: U ovom radu govori se o baronu Stjepanu Jovanoviću i njegovoj ulozi u vojno-političkim dešavanjima u Bosni i Hercegovini u vremenu austrougarske okupacije i ustanka iz 1882. godine. Kao komandant trupa u Hercegovini u oba događaja, Jovanović je igrao značajnu ulogu kako u vojnim operacijama na terenu protiv ustanika, tako i u oblikovanju austrougarske politike prema najnovijim zemljama Monarhije bar u ograničenoj mjeri, u skladu sa svojim mjestom u čitavom sistemu. Autor je u ovom radu pokušao sumirati dosadašnja znanja o njegovim aktivnostima i pogledima u naznačenom periodu, dopunjena saznanjima do kojih je sam došao istraživanjem arhivske građe Austrijskog državnog arhiva u Beču.

Ključne riječi: Stjepan Jovanović, Hercegovina, Bosna i Hercegovina, Austro-Ugarska, osvajanje, diplomatija, politika, biografija.

Abstract: This paper discusses Baron Stjepan Jovanović and his role in military and political events in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian occupation and the 1882 uprising. As the commander of the troops in Herzegovina in both events, Jovanović played a significant role both in military operations on the ground against the insurgents, and in shaping the Austro-Hungarian policy towards the newest lands of

the Monarchy, at least to a limited extent, in accordance with his place in the entire system. In this paper, the author tried to summarize the previous knowledge about the Baron's activities and views in the indicated period, supplemented by the knowledge he came to by researching the archival materials of the Austrian State Archives in Vienna.

Key words: Stjepan Jovanović, Herzegovina, Bosnia and Herzegovina, Austro-Hungaria, occupation, diplomacy, politics, biography

1. Biografski podaci

Stjepan Jovanović rođen je 5. januara 1828. godine u Pazarišću kod Gospića u tadašnjoj habsburškoj Vojnoj krajini od istoimenog oca i majke Katarine Vukelić. Jovanovići su porijeklom iz Hercegovine, odakle su se naselili na područje Vojne krajine. Muški članovi ove porodice služili su u austrijskoj carskoj armiji, pa je tako i Stjepan Jovanović – stariji – bio natporučnik. Plemički status Jovanovići su dobili 20. decembra 1865. godine, a deset godina kasnije Stjepan je uzdignut u rang barona (njem. *Freiherr*). S tim u vezi, u martu 1885. godine uredništvo prestižne *Gotanske genealoške knjige baronskih domova* (njem. *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*) uputilo je poziv baronu Jovanoviću da dostavi potrebne podatke o svom domu, kako bi ih uvrstili u svoje publikacije. Traženi podaci su dostavljeni, te je dom Jovanovića naveden među novim baronskim domovima u prvom dijelu trideset i devetog toma *Knjigâ*.¹

I po majčinskoj liniji, Stjepan Jovanović je pripadao redovima plemstva. Majka mu je, naime, bila kćerka još jednog natporučnika carske armije, Petra Vukelića rođenog u Lipeu kod Gospića 1771. godine. Ovaj Petar je agnatskom linijom, preko svog oca Adama, djeda Paula, pradjeda Johanna i prapradjeda Petra poticao od Hijeronima Vukelića. Ovaj

¹ Österreiches Staatsarchiv (dalje: OeStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dalje: HHStA), SB Nl Jovanovic 1-24; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser*, br. 39/1 (Gotha: Justus Barthes, 1889), 390.

posljednji bio je jedan od petorice braće Vukelića kojima je tadašnji car Karl VI 17. augusta 1714. godine dodijelio plemićki status u okvirima ugarskog plemstva, za zasluge u ratovima habsburške dinastije i njenih zemalja protiv Osmanlija.²

Godine 1863. Stjepan se vjenčao Teodorom iz loze Pestyere, kćerkom Georga Teodora von Postyerea, zemljoposjednika u Banatu, i Regine Jagodić od Kanjiže. Stjepan i Teodora imali su tri kćerke, ali su porodicu zadesile dvije velike tragedije. Njegova najstarija kćerka, rođena i krštena u Sarajevu 2. juna 1864. godine – kada je Stjepan obavljao dužnost generalnog konzula Austrije – preminula je već u augustu iste godine. Najmlađa kćerka, Katarina Regina, rođena 5. januara 1868. u Vinkovcima, također je preminula vrlo rano – 4. septembra 1876. godine u Dubrovniku. Druga kćerka, Teodora Stefanie Maria, rođena 22. oktobra 1867. godine također u Vinkovcima jedina je nadživjela svoje roditelje. Baron Jovanović iznenada je preminuo od moždanog udara 8. juna 1885. godine u Zadru, a sahranjen je u Dubrovniku pored svoje ranije preminule kćerke.³ U njegovu čast Karl Bobek je komponovao posmrtni marš (*Jovanović–Traeurmarsch*).⁴ Njegova supruga Teodora preminula je 14. novembra 1925. godine.⁵

2. Vojnik i diplomata u službi Krune

O vojnoj karijeri barona Jovanovića poznato je mnogo toga. Svaki njegov angažman, promaknuće i premještanje zabilježeni su u njemač-

---

² OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-24. Prema tvrdnjama Ludviga Vukelića s početka 20. vijeka, ova loza prati svoje porijeklo i dalje u srednji vijek, do Vladimirovića, koji su učestvovali u krstaškom pohodu cara Friedricha I Barbarosse. Nakon pada Hercegovine pod osmansku vlast, Radivoj i njegov vjerovatno brat Grgur prebjegli su u Dalmaciju. Od jednog od deset Grgurovih sinova, Vuka, prema ovoj tvrdnji, potekli su Vukelići, nastanjeni tada u Svetom Juri. Ludvig Vukelić, koji je, dakle, zabilježio ove tvrdnje, inače je bio unuk Petra Vukelića, onog Petra koji je bio otac Katarine, majke Stjepana Jovanovića. Cit. ref.

³ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 16-18, 21.

⁴ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-5

⁵ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-24 i 1-25; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch*, 390.

kim, austrijskim i hrvatskim biografskim leksikonima.⁶ Ukratko, učestvovao je u borbama koje su austrijske carske snage vodile na području Italije u vrijeme revolucija 1848. godine, te prvim godinama nakon smirivanja situacije. Krajem te decenije, u vrijeme rata kojeg je Kraljevina Sardinija, uz pomoć Francuske i italijanskih dobrovoljaca, vodila protiv Austrije, Jovanović je bio komandant trupa u južnoj Dalmaciji, dok je u sljedećem Italijansko-austrijskom ratu (1866) njegova pukovnija brodskih graničara činila glavninu snaga tvrđave Mantova. Učestvovao je u velikoj Bici kod Kustoce juna 1866. godine kao komandant mješovitog odreda sastavljenog od bataljona njegove pukovnije, dvije divizije petrovaradinskih graničara, eskadrona virtemberških husara i četiri topa. Tri godine kasnije, kada je došlo do bune pokrenute protiv obaveznog služenja vojnog roka u Landwehru, tj. Krivošijskog ustanka, Jovanović je ponovo pozvan u južnu Dalmaciju iz Vinkovaca, gdje se do tada nalazio sa svojom jedinicom. Ponovo je bio ranjen – kao i kod Kustoce – ali ovaj put teže i s ozbiljnijim posljedicama. Preko Risna je brodom Lloyda prevezen u Trst, a zbog bolova od groznice dalje u Beč. Prijetila mu je amputacija ranjene lijeve noge, ali je ona ipak izbjegnuta uspješnim tretmanom dr. Pithe. Oporavljao se u hotelu *Goldenes Laum* u bečkom okrugu Leopoldštadt, gdje mu je veliku čast ličnom posjetom ukazao car i kralj Franz Joseph. Nekoliko godina potom je boravio u banji u Badenu kod Beča, da bi se službenim obavezama vratio tek 1870. godine, kada preuzima brigadu u Dubrovniku i dužnost političkog vođe okruga Kotor. Kasnije je u još nekoliko navrata odlazio na područje Krivošija, gdje je plamen bune konstantno tinjao.⁷

Osim vojnih, imao je i zapaženih diplomatskih misija. Početak njegovih diplomatskih aktivnosti, u službi Monarhije naravno, veže se za

⁶ *Allgemeine Deutsche Biographie* 50, Duncker & Humblot, Leipzig 1905, 705-706; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950* 3, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1965, 138; Stjepan Jovanović,

Hrvatski biografski leksikon – 1983-2023 (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. (pristupljeno 29.12.2023. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/8764>)

⁷ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 8; *Allgemeine Deutsche Biographie* 50, 705.

osmansko-crnogorski spor s početka 1850-ih. Vlada ga je poslala u Crnu Goru, namjeravajući je spasiti zbog lojalnog držanja Južnih Slavena tokom revolucija 1848/49. godine, a pri tome je i uloga Rusije bila važna. Njegov angažman vođen je u kontekstu diplomatske misije grofa Leiningena u Carigradu,⁸ pa je Jovanović boravio i kod Omer Lutfi-paše u njegovom štabu u Spuzi, kao i kod crnogorskog vladike u Kičevu, sa zadatkom da posredovanjem drži strane izvan sukoba, dok se ne dobiju rezultati Leiningenove misije. Kako je poznato, Porta je odustala od rata protiv Crne Gore nakon austrijskog ultimatum. Nakon toga, Jovanović je boravio kod namjesnika Hercegovine u Mostaru 1854, a sljedeće godine odlazi u Skadar, te na istraživačko putovanje do Novog Pazara. Put ga je ponovo naveo prema Crnoj Gori 1858. godine, kada kao predstavnik Austrije učestvuje u međunarodnoj komisiji za utvrđivanje crnogorskih granica, a tri godine kasnije i u komisiji za smirivanje ustanaka u Hercegovini i Albaniji. Nakon oporavka od ranije spomenutog ranjavanja u Krivošijama, Jovanović je ponovo bio na diplomatskoj misiji 1874. godine, kada je poslan knezu Nikoli na Cetinje u vezi s planiranom posjetom cara i kralja Dalmaciji. Tokom putovanja, Jovanović je kao komandant jedne tvrđavske posade imao zadatak da prati svog vladara, a u pratnji je tada bio i šef Careve vojne kancelarije Friedrich von Beck.⁹ Tada je već u zraku lebdjela ideja zauzimanja Bosne i Hercegovine, a u vezi s tim je crnogorski vojvoda Vuketić rekao von Becku da ovi pošalju Jovanovića u Hercegovinu – na čelu vojske – a da će mu on pokrivati desni bok.¹⁰

Kao generalni konzul Carevine Austrije u Sarajevu od 1861. do 1865. godine bio je veoma aktivan, mnogo je putovao Bosanskim vilajetom i

---

⁸ Opširnije o tome: Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1849-1853*. (Tešanj: Planjax komerc, 2016), 429-466.

⁹ Opširnije o putovanju i Jovanovićevom ulozu: Franz Coglijevina, *Allerhöchste Reise Seiner kais. und kön. Apostol. Majestät Franz Josef I., Kaiser von Österreich, König von Ungarn, etc. etc. durch Triest, Görz, nach Venedig, Istrien, Dalmatien und Fiume in den Monaten April und Mai 1875* (Wien: Selbstverlag, 1878); *Povjestni dnevnik o putovanju Nj. C. i Kr. ap. Vel. Franja Josipa I. Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd. po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima Travnja i Svibnja 1875*. (Zadar: Vitaliani i Janković, 1878).

¹⁰ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 9; *Allgemeine Deutsche Biographie* 50, 705-706.

podnosio podacima vrlo bogate izvještaje svojoj vladi, posebno u početku svog boravka. Izvještavao je o stanju u zemlji, odnosima među stanovnicima, položaju kršćana, postupcima provincijskih vlasti, stanju putne infrastrukture i stepenu njene iskoristivosti za eventualnu austrijsku invaziju itd. U principu, imao je zadatak da prikuplja prvenstveno podatke o strateškim tačkama i vojnoj snazi ove osmanske provincije.¹¹

Za svoja dostignuća i službu Monarhiji više puta je odlikovan raznim ordenima. Na tom popisu su sljedeća odlikovanja: Krst za vojne zasluge, Ratna medalja, Krst za vojne zasluge II klase, Viteški krst Leopoldovog reda, Orden željeznog krsta I klase, dok su odlikovanja koja je dobio kod stranih vladara sljedeća: Vitez Carskog ruskog reda Stanislava I klase, Vitez kraljevskog pruskog reda Crvenog orla I klase, Veliki krst kraljevskog reda italijanske krune, Viteški krst papskog reda Gregora Velikog, papska Spomen medalja, Veliki krst saksonskog Albrehtovog reda, osmanski orden Medžidije II klase, crnogorski Danilov orden I klase.¹²

3. Okupacija Hercegovine 1878. godine

Generalni konzul Austrije u Sarajevu, komandant carskih trupa koje su zauzele Hercegovinu 1878, kratka epizoda na mjestu zamjenika zemaljskog poglavara i komandovanje trupama protiv ustanika 1882. najvažnije su Jovanovićeve epizode u vezi s Bosnom i Hercegovinom.

Izbor Jovanovića kao komandanta trupa koje su određene da zauzmu Hercegovinu bio je sasvim logičan. Dobro je poznao i teren i stanovništvo na širem području Dalmacije i njenog zaleđa, već je bio u diplomatskim misijama u neposrednom susjedstvu Hercegovine, te je kao aktuelni komandant trupa u južnoj Dalmaciji već bio spreman za pohod. Osim toga, psihički se od ranije pripremao za ovoj pohod, pret-

¹¹ Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1861-1969* (Tešanj: Planjax komerc, 2016), 178-179; Berislav Gavranović, *Bosna i Hercegovina od 1853.-1870. godine* (Sarajevo: Naučno društvo N. R. Bosne i Hercegovine, 1965), 278-283, 284-285, 286-290, 294-298, 297-305, 306-307, 325-327.

¹² OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 13, 18, 22; OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-24

postavljajući da će do njega jednog dana doći.¹³

Jovanović je za ostvarivanje cilja – zauzimanje Hercegovine – na raspolaganje dobio 18. pješadijsku diviziju. Ona je djelovala u okviru 13. vojnog korpusa pod komandom barona Josipa Filipovića, ali je tokom vojnih operacija od svih snaga uključenih u okupaciju – uključujući početne snage, te dijelove 3, 4. i 5. vojnog korpusa i vojne komande u Zadrugu – formirana II armija, koje je na kraju obuhvatila preko 6.000 oficira i 262.000 vojnika.¹⁴ Razlog uključivanja dodatnih snaga ležao je u tome što su početne snage bile preslabe za ispunjenje svog zadatka, a to zbog potcjenjivanja spremnosti i želje domaćeg stanovništva za otporom. Jovanović je bio drugačijeg mišljenja, te je prije početka okupacije tražio dodatne snage, ali mu one nisu odobrene, pa je 18. pješadijska divizija u početku brojala tek nešto više od 20.000 ljudi i 24 topa.¹⁵

Iako je mobilizacija 18. pješadijske divizije i gornjedalmatinskog domobranstva započela još 9. juna, naredba o pokretanju vojske stigla je tek 27. jula, a četiri dana kasnije okupacione snage prešle su dalmatinsko-hercegovačku granicu.¹⁶ Zadatak je, dakle, bio zauzimanje Hercegovine, a posebno mjesto u tome, naravno, imao je Mostar. Glavni komandant okupacionih snaga, Josip Filipović, o Jovanovićevoj operaciji kasnije je napisao: “Kako je djelovao na potpuno odvojenom ratištu, dao sam mu samo ciljeve, zatim opšte smjernice koje je trebalo poštovati, i naravno ništa drugo.”¹⁷

Austrougarski planeri okupacije znali su da u Bosni i Hercegovini ima značajnih elemenata koji bi dočekali novu vlast i njenu vojsku.

¹³ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 10.

¹⁴ Tado Oršolić, “Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi u zaposjedanju Bosne i Hercegovine 1878.” *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 42 (2000): 290-291, 304; Vincenz von Haardt, *Occupation Bosniens und der Herzegovina* (Wien: Eduard Hölzl, 1878), 133-140.

¹⁵ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 10; T. Oršolić, “Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi”, 295-297; *Die Occupation Bosniens und der Herzegovina durch k. k. Truppen im Jahre 1878*. (Wien: k. k. Generalstabes, 1879), 271.

¹⁶ T. Oršolić, “Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi”, 289, 301.

¹⁷ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 10.

Jedan primjer toga je popis uglednih muslimana Trebinja, koji su se odmah po primanju vijesti o prelasku granice izjasnili za austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine.¹⁸ S druge strane, znali su i da raste nezadovoljstvo među stanovnicima ovih zemalja. Ipak, značajniji otpor se nije očekivao, kako u vrhovima Monarhije – što je, uostalom, i bio jedan od razloga organizovanja manjih vojnih snaga nego što je bilo potrebno – tako i u štampi.¹⁹ Jovanović je, međutim, pretpostavljao da će naići na poteškoće, a osim toga, imao je i obavještajne podatke o pripremanju oružanog otpora.²⁰ Očekivao je oko 14.000 ustanika i – zbog dvosmislenog stava Porte²¹ – moguće i dio regularnih osmanskih trupa, pa je iz tih razloga osmislio plan suprotan očekivanjima ustanika. Ocjenjujući da bi uzak teren od Metkovića dolinom Neretve prema Mostaru učinio njegove snage ranjivim i omogućio snažan otpor ustanika, Jovanović je odlučio povesti vojsku okupljenu u Splitu preko Ljubuškog, istovremeno vidljivo radeći na utvrđenju kod Metkovića i starajući se za širenjem lažnih vijesti kako bi zavarao vođe ustanika o svom pravcu djelovanja.²²

¹⁸ Na tom popisu su: [H]adži Akib-beg Resulbegović sa svim lokalnim begovima, [H]adži Ibra[h]im Pervanagić, Mula [H]asan [H]adžović, [H]adži Mustafa Zubčević, Muhamed-beg Tefterdarević, Muhamed-beg Adembegović, Mula Sali[h] Zubčević, [H]adži Ruždi-efendija, Fejzaga Šehović, Mujaga Arslanagić, Avdaga Dizdarević, Dervišaga Šehović, Mula Ahmet Zubčević, Omeraga [H]adži[h]asanović, [H]adži Sali[h] Velić, Avdi-beg Tefterdarević, [H]amzaga [H]adžić. OeStA/HHStA MdÄ IB Akten 100 ad 3275-I. B/878 B Trebinje, 5. Ottobre 1878.

¹⁹ T. Oršolić, “Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi”, 291; Dragutin Pavličević, “Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini i njegov odjek u banskoj Hrvatskoj” u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979), 262; Nada Beritić, “Odjek otpora u dalmatinskoj štampi” u: *Otpor austrougarskoj okupaciji*, 282.

²⁰ Mehmedalija Bojić, “Svrgavanje turske vlasti i odbrambeni rat Bosne i Hercegovine protiv austrougarske invazije 1878. godine” u: *Otpor austrougarskoj okupaciji*, 80.

²¹ Rade Petrović, “Pokret otpora protiv austrougarske okupacije 1878. godine u Bosni i Hercegovini”, u: *Otpor austrougarskoj okupaciji*, 47-56; Kemal H. Karpat, “The Ottoman Attitude towards the Resistance of Bosnia and Herzegovina to the Austrian Occupation in 1878” u: *Otpor austrougarskoj okupaciji*, 147-172.

²² OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 10.

Jedinice 18. pješadijske divizije prešle su granicu 1. augusta kod Vrgorca (1. i 2. brdska brigada) i Imotskog (3. brdska brigada) i već sutradan se spojile kod Ljubuškog.²³ Ljubuški je zauzet vrlo brzo, bez značajnijeg otpora,²⁴ ali su Jovanovića u gradu dočekali komandant osmanske vojske stacionirane u gradu noseći pismo bosanskog namjesnika, potpisano od strane komandanta divizije osmanskih trupa u Hercegovini Ali-paše, u kojem se ističe da Porta još nije pristala na ulazak austrougarskih trupa; Jovanović se na to, međutim, nije obazirao.²⁵ Pojačana 3. brdska brigada potom je krenula na sjever prema Posušju i Livnu,²⁶ dok je glavnina snaga upućena ka Mostaru, gdje je ranije došlo do pobune i ubistva predstavnika osmanske vlasti. Uprkos naredbama Porte o mirnom držanju, dio mostarskog stanovništva upao je u konak, uzeo oko 2.000 pušaka *Snyder* i mnogo municije, te se uputio prema Čitluku, kako bi zaustavio ili bar usporio napredovanje austrougarskih snaga.²⁷ Upravo kod Čitluka zabilježen je prvi okršaj okupacionih snaga i pobunjenika, ali nije bio većih razmjera: poginulo je pet pobunjenika, nekoliko ih je izgorjelo u kuli, deset-dvanaest ranjeno, a trideset i troje zarobljeno, dok su okupacione snage imale jednog teže i tri lakše ranjena vojnika, pri čemu su zaplijenili i tri konja, jedan bajrak i sto pušaka.²⁸

Nakon uspjeha kod Čitluka, Jovanovićeve snage sutradan, 5. augusta, bez otpora i uz veliki doček ušle su u Mostar,²⁹ u kojem je vrlo brzo

---

²³ *Die Occupation*, 276-277.

²⁴ T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 301.

²⁵ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 11; Martin Gjurgjević, *Memoari s Balkana (1858-1878.)*, ur. Mustafa Imamović, Enes Karić (Sarajevo: Zid, 1997), 149-150; *Die Occupation*, 280-281.

²⁶ *Die Occupation*, 277.

²⁷ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 11.

²⁸ Pogled po svijetu, *Katolička Dalmacija* IX/60, 9. august 1878. Prema pisanju dalmatinskog *Narodnog lista*, poginulo je osam pobunjenika. T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 302; V. Haardt, *Occupation Bosniens*, 34-35. Detaljni podaci u: *Die Occupation*, 283-288.

²⁹ Opis ulaska okupacionih snaga u Mostar u: Gjurgjević, 148-153. Vidi i: V. Haardt, *Occupation Bosniens*, 39-40; Berislav Gavranović, *Bosna i Hercegovina u doba austrougarske okupacije 1878. godine* (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1973), 180.

uspostavljen red, što je ostavilo snažan utisak i na lokalno stanovništvo, budući da je glavni grad zauzet za samo nekoliko dana od početka operacije. Nakon Mostara, sljedeći zadatak bio je otvoriti dolinu Neretve prema dalmatinskoj granici, kako bi vojska u Hercegovini imala urednu opskrbu iz Metkovića. Istovremeno sa zauzimanjem Mostara odvijalo se povlačenje osmanskih trupa. Ali-paša je sa šest do sedam hiljada ljudi preko Gabele došao do Kleka, gdje su se ukrcali i otišli za Prevezu 11. augusta.³⁰

Najtežim zadatkom pokazalo se ne toliko zauzimanje koliko smirivanje jugoistočne Hercegovine. Stolac je zauzela tamo upućena 3. brdska brigada general-majora Schluderera. Grad je zauzet 11. augusta,³¹ ali su se pobunjenici vrlo brzo organizovali i opkolili okupacione snage u ovom gradiću. Borbe oko Stoca pokazale su se kao najžešći vid oružanog otpora okupaciji. Od 16. do 21. augusta, okupacione snage u Stocu bile su odsječene od ostatka vojske.³² Jovanović je i dalje bio u Mostaru, koji je morao čuvati kako ga pobunjenici ne bi povratili; tim više, što su se na sjeveru grada počeli okupljati, potaknuti i vijestima o otporu koji su njihovi sunarodnjaci u Bosni pružali baronu Filipoviću.³³ Ipak, 21. augusta Jovanović je pokrenuo dio snaga u pomoć opkoljenima u Stocu i uspio poraziti pobunjenike koji su se povukli prema crnogorskoj granici.³⁴

Istovremeno se odvijalo zauzimanje Livna na sjeverozapadnom dijelu operativnog područja pod komandom Jovanovića, koje se pokazalo, također, kao jedan od težih zadataka, odnosno zadataka u kojima je lokalno stanovništvo pružilo značajniji otpor. Otpor je trajao sve do 28. septembra.³⁵

³⁰ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 12.

³¹ V. Haardt, *Occupation Bosniens*, 52-53.

³² T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 302; V. Haardt, *Occupation Bosniens*, 76-78. Detaljno o borbama oko Stoca: *Die Occupation*, 297-347.

³³ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 12.

³⁴ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 13; T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 302.

³⁵ T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 302-303. Detaljnije o zauzimanju Livna: *Die Occupation*, 795-816.

Na jugu, zauzimanjem Stoca, otvorio se put prema krajnjim istočnim i južnim pograničnim mjestima. Nevesinje je zauzela pridružena 4. brdska brigada 28. augusta.³⁶ Jovanović je prema preostalim, posebno jugoistočnim dijelovima Hercegovine planirao krenuti 10. septembra. Svoj plan je u jednom telegramu u kratkim crtama predstavio baronu Filipoviću. Ostavljajući u Mostaru tri bataljona puka br. 44, peti bataljon puka br. 22, jedan vod teške baterije i jedan brdski bataljon pod komandom pukovnika Urbana, Jovanović je isplanirao kretanje trupa od 10. do 30. septembra, uzimajući kao referentne tačke marša Domanoviće, Stolac, Dabar, Fatnicu, Bijelu Rudinu, Crnicu, zatim 16. septembra zauzimajući Bileću i Gacko, osiguravajući Trebinje od 17. do 19. septembra, te Klobuk istog dana. Od 20. septembra krenuo bi povratni marš kroz Popovo polje, preko Hutova, dolinom Neretve preko Domanovića i Gabele u Mostar, gdje je povratak trupa planiran 26. septembra.³⁷ Ovaj plan je gotovo u cijelosti i realizovan. Jedna pješadijska brigada iz Dubrovnika ušla je u Trebinje još i ranije, 7. septembra. Jovanović je lično, nakon smirivanja situacije u Stocu, zauzeo Bileću 16. septembra, a dva dana kasnije i Gacko je bilo pod kontrolom okupacionih snaga.³⁸

Iako je cijela Hercegovina praktično već bila zauzeta, džepova otpora još uvijek je bilo. Posljednje borbe vođene su oko tvrđave Klobuk.³⁹ Naime, stanovništvo trebinjskog kraja još od kraja jula uveliko je organizovalo otpor okupacionim snagama i pokazivalo neposlušnost još uvijek postojećim osmanskim organima vlasti. Na jednom skupu u Grančarevu, između ostalog, donijelo je odluku da zauzme Klobuk čim ga osmanska vojska napusti. Nakon osiguravanja zaleđa, početkom septembra su okupacione snage krenule prema Trebinju iz tri pravca

---

³⁶ T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 303.

³⁷ OeStA/Kriegsarchiv (dalje: KA) FA AFA HR Akten 2428. 9/61 FMLt Jovanović an FZM Philippović, Mostar 8. 9. 1878.

³⁸ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3 str. 13; T. Oršolić, "Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi", 303; M. Bojić, "Svrgavanje turske vlasti," 89. Detaljnije o zauzimanju južne i istočne Hercegovine: *Die Occupation*, 731-762.

³⁹ Detaljnije o borbama oko Klobuka: *Die Occupation*, 762-791.

– i zauzele ga 7. septembra, kako je već navedeno – a istovremeno je osmanska vojska putem Trebinje – Dubrovnik napuštala zemlju, čak se mimoilazeći s austrougarskim trupama. To su iskoristili pobunjenici i zauzeli nekoliko mjesta na putu Trebinje – Klobuk, uključujući Goricu, kod koje je 15. septembra došlo do značajnijeg oružanog sukoba, poslije kojeg su se okupacione snage povukle u varoš. Pobunjenici su se, s druge strane, utvrdili u Klobuku na samoj granici sa Crnom Gorom. Napadom na Klobuk rukovodio je lično Stjepan Jovanović, čiji se štab nalazio u Grančarevu. Baron je svaki dan pozivao pobunjenike da se predaju, što su ovi uporno odbijali uprkos teškoj artiljerijskoj paljbi, sve do 27. septembra, kada su odlučili povući se prema Crnoj Gori i zatražiti utočište kod tamošnjih vlasti.⁴⁰

Konačnim zauzimanjem Klobuka, 28. septembra, cijela Hercegovina je bila u rukama austrougarskih snaga, a kako je istog datuma otpor prestao i na sjeveru u Livnu, time su ujedno završene i borbene operacije 18. pješadijske divizije. Jovanovićeve snage i jedinice 13. vojnog korpusa spojile su se u Konjicu 8. oktobra.⁴¹ Za uspješno obavljen zadatak u Hercegovini, car je odlikovao Jovanovića Ordenom željeznog krsta I klase već sutradan, a sljedeće godine dobio je i Viteški krst Vojnog reda Marije Terezije. Glavnokomandujući baron Filipović o Jovanovićevoj akciji u Hercegovini rekao je sljedeće: “On je nedvojbeno okupirao Hercegovinu koliko kroz vlastite mudre odluke, toliko i kroz energične akcije, porazio i raspršio pobunjeničke bande koje su se skupljale, spriječio formiranje novih dobro osmišljenim intervencijama i u cjelini izveo visokomeritorna djela, koja potpuno opravdavaju pravo na odgovarajući stepen Vojnog reda Marije Terezije.”⁴²

Uporedo sa vojnim djelovanjem, Jovanović je organizovao i novu političku upravu u zemlji. U jedanaest hercegovačkih okruga, kajmekami,

⁴⁰ Mehmed Begović, “Otpor naroda južne Hercegovine protiv austrougarske okupacije 1878. godine”, u: *Otpor austrougarskoj okupaciji*, 388-389. O dramatičnoj situaciji nakon pada Klobuka, vidi: H. Kapidžić, *Ustanak*, 32.

⁴¹ M. Bojić, “Svrgavanje turske vlasti”, 90.

⁴² OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 13; *Allgemeine Deutsche Biographie* 50, 706.

postavljeni 18. septembra,⁴³ uglavnom su dolazili iz redova muslimanskog stanovništva, s izuzetkom Nevesinja i Gacka – gdje su postavljeni raniji vođe ustanika, popovi Pero Radović i Bogdan Zimonjić – i Bileće, gdje niko od domaćeg stanovništva nije pronađen pogodnim za nove vlasti, pa je Jovanović postavio Vukovića kao privremenog civilnog komesara. Kajmekami muslimani dolazili su iz reda “najboljih porodica u zemlji” i uživali su dobru društvenu reputaciju. Jovanović je u izgradnji privremene vlasti uveliko koristio i postojeće austrougarske konzularne činovnike kako bi pomagali u nadgledanju rada pojedinih odjeljenja, a posebno su se u tim zadacima istakli konzul Strautz i vicekonzul Müller. Stvarna politička vlast ipak je ostala u rukama komandanata stanica, koji su – kao i kajmekami – sve izvještaje političkog, pravnog ili čisto administrativnog karaktera morali dostavljati glavnokomandujućem Jovanoviću.⁴⁴

Jedan od glavnih zadataka nove, još uvijek uspostavljajuće vlasti, bilo je pitanje repatrijacije hercegovačkih izbjeglica s prostora Crne Gore i južne Dalmacije. Jovanović se u tome, zajedno s Gabrielom von Rodićem i Gustavom von Thoemmelom, imao posebno angažovati. Njegov konkretan zadatak u Hercegovini bio je da u razna mjesta šalje svoje komesare kako bi oni od povjerljivih ljudi iz reda aga i begova formirali lokalne komisije, a koje bi radile na repatrijaciji izbjeglica u njihova ranija staništa.⁴⁵

Bilo je određeno da repatrirane izbjeglice budu angažovane pri gradnji i popravci puteva, baraka, pri transportu i slično, što je, također, dato Jovanoviću u zadatak. Za te potrebe on se već krajem augusta obratio Carevoj vojnoj kancelariji kako bi dobio odobrenje da od izbjeglica formira organizovane jedinice – pandure, što je i odobreno i što se pokazalo posebno uspješnim u početku.⁴⁶ Njihova zadaća zasnivala se na osiguravanju putnih komunikacija, što je za okupacione snage bilo vrlo

---

⁴³ H. Kapidžić, *Ustanak*, 39.

⁴⁴ OeStA/KA AhOB MKSM SR 28/2 (Fol. 1-125) Reise-Bericht des Feldm. Lt. Freih. v. Beck über Bosnien (Herbst 1878). Politische Organisation der Erzegovina, 37-39.

⁴⁵ H. Kapidžić, *Ustanak*, 30.

⁴⁶ Isto, 32-34.

značajno, budući da je glavnina opskrbe još uvijek dolazila iz Dalmacije. Osim toga, panduri – kojih je početkom novembra bilo oko 1100 u cijeloj Hercegovini – su vojnim trupama pružali korisne usluge u smislu bržeg savladavanja prostora, budući da su dobro poznavali puteve, mostove i razne prelaze, te su marš za koji bi trupama trebalo pet ili šest dana mogli preći za dva dana. Osim toga, korisni su bili samim tim što su bili na strani novih vlasti; ako se otpuste iz službe, mogli bi postati opasni, po ocjeni barona Friedricha von Becka – što se već sljedeće godine pokazalo⁴⁷ – pa ni cijena njihovog izdržavanja nije, uopšte, bila visoka, uzimajući u obzir njihovu praktičnu korist.⁴⁸

Privremena vlast brzo je počela obavljati svoje zadatke. Do 13. oktobra carinska služba nove vlasti skupila je 139.523 pjastera, a pri tome je i civilni komesar Vuković skupio još nešto dodatnih sredstava. Bili su to značajni uspjesi, budući da se porezi nisu kupili te godine, a tim više što su troškovi okupacionog aparata vlasti iznosili tek oko 14.000 pjastera.⁴⁹

Uspostavljanje vlasti imalo je i drugo lice. U pojedinim mjestima, kao što je Stolac nakon osiguravanja grada, uveden je prijeki sud, pojedinci su uzimani kao taoci, a nametnuta je i kazna – u Stocu od 400.000 kruna, a u Počitelju, Višićima, Čapljini i Tasovčićima 40.000 kruna.⁵⁰

Kako je do 20. oktobra čitavo područje okupiranih zemalja zvanično bilo pod kontrolom Austro-Ugarske, već sredinom oktobra započela je demobilizacija II armije. Sedam dana nakon okončanja vojne okupacije, Jovanović je jedinice 18. pješadijske divizije razmjestio po Hercegovini po sljedećem rasporedu: u Mostaru se nalazila divizijska komanda, komanda 1. brdske brigade FZM Josefa Gaudernaka i njoj pripadajući

⁴⁷ Više o odmetanju pandura vidi u: Hamdija Kapidžić, "Pandurski "puč" u Nevesinju 1879. godine", *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*, br. VII (1955): 119-140; H. Kapidžić, *Ustanak*, 56-61.

⁴⁸ OeStA/KA AhOB MKSM SR 28/2 (Fol. 1-125) Reise-Bericht des Feldm. Lt. Freih. v. Beck über Bosnien (Herbst 1878). Politische Organisation der Erzegovina, 39-40.

⁴⁹ Isto, 38.

⁵⁰ M. Bojić, "Svrgavanje turske vlasti", 89.

1. bataljon Linijskog pješadijskog puka Baron Reischach br. 21, Lovački bataljon br. 7. i 7. brdska baterija I/XI, potom komanda 4. brdske brigade natporučnika Limpökha i njoj pripadajući 3. bataljon Linijskog pješadijskog puka Nadvojvoda Albrecht br. 44, Lovački bataljon br. 33 i 7. brdska baterija 2/XII, kao i dijelovi divizijskih rezervi (dio četa inženjerijskog puka, komanda i 9. baterija teške artiljerije br. 8/XII, 2. četa tvrđavskog artiljerijskog bataljona br. III i 3. eskadron ulanskog puka br. 5.) Kako su istočni i južni dijelovi Hercegovine graničili prema Crnoj Gori, Jovanović je u tim predjelima ostavio nešto više trupa, nego u mirnijim, zapadnim krajevima uz austrijske posjede u Dalmaciji. Tako su u na krajnjem jugu u Trebinju bili smješteni komanda 2. brdske brigade natporučnika Babitscha sa 2. i 3. bataljonom Linijskog pješadijskog puka Grof Nobili br. 74, 7. brdska baterija 2/XI i jedan dio četa inženjerijskog puka. Sjevernije uz granicu s Crnom Gorom, u Bileći, ostao je 1. bataljon Linijskog pješadijskog puka Grof Nobili br. 74. Još sjevernije, u Gacku, zadržan je poljski lovački bataljon br. 11. Značajne snage ostavljene su i unutrašnjim dijelovima istočne Hercegovine, posebno u Stocu, što je i razumljivo, s obzirom na muke koje su okupacione snage imale u zauzimanju i osiguravanju ovog okruga. Ovdje su bila smještena komanda 3. brdske brigade natporučnika Gustava Schrinnera s dijelovima 2. i 3. bataljona Linijskog pješadijskog puka Grof Jelačić br. 69, zatim 3. bataljon Carskog lovačkog puka, 7. brdska baterija 1/XI i dio četa inženjerijskog puka. Ljubinje je bilo pokriveno preostalim dijelovima 2. i 3. bataljona Linijskog pješadijskog puka Grof Jelačić br. 69. U Nevesinju raspoređene su snage 3. bataljona Linijskog pješadijskog puka Baron Reischach br. 21 (1. bbr) i jedan dio četa inženjerijskog puka iz divizijskih rezervi. Preostale dijelove u unutrašnjosti Hercegovine, prema sjeveru i zapadu, pokrivala su nešto manje snage: 2. bataljon Linijskog pješadijskog puka Baron Reischach br. 21 (Blagaj), poljski lovački bataljon br. 19 (1. bbr, Buna), 1. bataljon Linijskog pješadijskog puka Grof Jelačić br. 69 (3. bbr, Počitelj, Pašića han i Domanovići), 2. bataljon Linijskog pješadijskog puka Nadvojvoda Albrecht br. 44 (4. bbr, Ljubuški i Čitluk), čete

inženjerijskih pukova divizijskih rezervi (Pašića han, Gabela), 8. pionirska četa divizijskih rezervi (Buna i Jablanica).⁵¹

Komanda II armije ukinuta je 18. novembra pismom koje je car poslao do tada glavnokomandujućem baronu Filipoviću. Nakon demobilizacije II armije, na kraju godine u Hercegovini je ostalo 17 pješadijskih i lovačkih bataljona, četiri čete tehničkih trupa, jedna četa tvrđavske artiljerije, jedan eskadron konjice, jedna teška i četiri brdske baterije; ukupno 9.500 ljudi, 130 konja i 24 topa, a svi su, i dalje, pripadali 18. pješadijskoj diviziji.⁵²

Nakon smirivanja situacije u okupiranim zemljama, Jovanović je 12. decembra 1878. godine imenovan zamjenikom Zemaljskog poglavara vojvode Wilhelma von Würtemberga. Iako je bilo u razmatranju da Jovanović bude postavljen za šefa obje zemlje u toku sljedeće godine i u slučaju da se zabilježi značajan napredak u političkoj organizaciji,⁵³ to se ipak nije dogodilo. Na poziciji zamjenika zemaljskog poglavara nije dugo ostao; želio se vratiti porodici, pa je 29. augusta 1879. godine postavljen za komandanta 2. pješadijske divizije i štabnog oficirskog kursa u Beču, a vrhunac njegove vojno-političke karijere došao je 12. novembra 1881. godine, kada je imenovan za vojnog komandanta u Zadru i političkog namjesnika Kraljevine Dalmacije umjesto penzionisanog barona Gabriela Rodića.⁵⁴

4. Hercegovački ustanak 1882. godine

Nije dugo prošlo, ipak, pa su nemirni krajevi južne Dalmacije i Hercegovine ponovo doveli do vojnog angažmana barona Jovanovića. Uzrok nemirima ponovo je bi isti kao dvadesetak godina ranije – pitanje

⁵¹ OeStA/KA AhOB MKSM SR 28/2 Ordre de bataille der II. Armee, Ordre de batailler der XIII. Infanterie Truppen-Division

⁵² *Die Occupation*, 856-857.

⁵³ OeStA/KA AhOB MKSM SR 28/2 (Fol. 1-125) Reise-Bericht des Feldm. Lt. Freih. v. Beck über Bosnien (Herbst 1878). Personal Frage, 58.

⁵⁴ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 14; *Allgemeine Deutsche Biographie* 50, 706.

obavezne regrutacije. Jovanović odlazi u Beč kako bi lično podnio molbe za plan djelovanja u vezi s predstojećim ustankom. Također, dolazi do reorganizacije vojne komande, koja se dijeli na dva dijela. Jedan dio imao je sjedište u Sarajevu i bio je zadužen za pokrivanje Bosne, a drugi dio, sa sjedištem u Dubrovniku, dobio je u nadležnost Hercegovinu i Dalmaciju. Jovanović je 17. januara 1882. postavljen za komandanta u Dubrovniku.⁵⁵

Veliki obim područja zahvaćenog ustankom i posljedična potreba za koordinisanim djelovanjem protiv ustanika, a imajući u vidu Jovanovićevo izuzetno dobro poznavanje i zemlje i stanovništva, kao i njegovu upućenost u probleme i eventualne načine njihovog rješavanja, razlozi su zbog kojih su sve trupe na krajnjem jugu Monarhije stavljene pod komandu dalmatinskog namjesnika.⁵⁶

Tokom ustanka pod svojom komandom imao je tri pješadijske divizije smještene u Mostaru, Trebinju i Herceg-Novom. U svom štabu, Jovanović je imao potpukovnika Augusta Slameczku kao šefa generalštaba, pukovnika Johanna Rittera von Streeruwitza kao šefa artiljerije, pukovnika Karla Markla kao šefa inženjerije, podintendanta I klase Eduarda Rittera von Luschinskog, dok su na čelu divizija u Hercegovini bili podmaršal Leo Ritter von Scahuer (18. pješadijska divizija, Mostar), general-major Guido von Kober (44. pješadijska divizija, Trebinje) i general-major Karl Ritter von Winterhalder (47. pješadijska divizija, Herceg-Novi). Ukupno, Jovanović je pod svojom komandom imao 24.786 ljudi, 38 konjanika i 32 topa, raspoređenih u 40 bataljona, 5 inženjerijskih četa, 7 četa tvrđavske artiljerije, 8 brdskih baterija, ¼ eskadrona konjice, ½ željeznička eskadrona i 2 brdska željeznička eskadrona.⁵⁷

Kao glavnokomandujući carsko-kraljevskih trupa na jugu, Jovanović je sredinom februara izdao naredbu komandantima jedinica pod njegovom kontrolom, iz koje se može pročitati njegovo pronicljivo razumijevanje i

---

⁵⁵ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 15.

⁵⁶ *Der Aufstand in der Hercegovina, Süd-Bosnien und Süd-Dalmatien 1881-1882.*, k. k. Generalstabes – L. W. Seidel & Sohn, Wien 1883, 32.

⁵⁷ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 16; *Der Aufstand*, XI-XV

ustanka i ustanika, kao i odgovarajući način borbe protiv istih. Smatrao je da je ustanak takve prirode da se ne može umiriti izoliranim akcijama, već samo sistematski, i to ne sa ciljem da se on trenutno porazi, već da se istovremeno spriječi njegov povratak na duže staze. Kako u datom momentu nije bilo moguće ni pokretanje sveobuhvatnih operacija, od komandanata vojnih jedinica tražio je da održavaju sigurnost u područjima jedan do dva dana hoda udaljenim od svojih sjedišta i linija komunikacije, što uključuje i sprečavanje grupisanja ustanika. Direktno napade na ustanike trebalo je poduzimati samo uz temeljno provjerene informacije o njihovom skupljanju i takvom energijom da je uspjeh poduhvata zagarantovan. Sve operacije na terenu imale su se poduzimati samo iz neposredne blizine, jer one koje zahtijevaju duže marševe trupa imaju male šanse za uspjeh – budući da se ustaničke grupe mogu brzo raspršiti – a s druge strane negativno se odražavaju na moral vojnika. S tim u vezi, tražio je od svojih komandanata brigada da telegramom obavještavaju nadređene o svim poduhvatima koji uključuju pokretanje vojnika na takve destinacije s kojih se ne mogu vratiti za isti dan. Koliko je bio predan svom zadatku i posvećen dobrobiti vojnika pod svojom komandom, pokazuju i završne preporuke o tretmanu ljudstva. Osim podsticanja vojnika da vode dnevnik, preporučio je i stalno održavanje vojne obuke kako bi ostali u pripravnosti, zatim poduzimanje svih mjera na polju higijene, ishrane, oblačenja i smještaja, kako bi se spriječile pojave i širenja zaraznih bolesti, kao i zajedničke radne aktivnosti koje bi bile od koristi vojnicima, poput poboljšanja smještaja, popravke puteva i objekata, a to u cilju održavanja dobrog raspoloženja i zdravlja među vojnicima.⁵⁸

Boraveći u Hercegovini, početkom februara okupio je ugledna lica u Mostaru i podsjetio ih na obavezu vjernosti vlastima. Tokom ustanka, često je odlazio i na hercegovačko i na dalmatinsko područje pogođeno ustankom. Same borbe u Hercegovini nisu dugo trajale. Jovanovićeve akcije su po naredbama iz Beča morale biti koordinisane s akcijama

⁵⁸ Befehl des Feldmarschall-Lieutenants Baron Jovanovic an die Divisions- und Brigade-Commandanten, Ragusa, 14. Februar 1882. *Der Aufstand*, XXVI-XXIX

barona Hermanna Dahlena, koji je rukovodio trupama u Bosni. Uspješne akcije austrougarske vojske nakon nekoliko mjeseci borbe u Krivošijama u drugoj polovini maja omogućile su prebacivanje težišta na hercegovačku stranu, a ubrzo nakon toga i do njegovog slamanja. U pitanju amnestije, Jovanović i Dahlen se nisu slagali. Dok je ustanak trajao, Jovanović je bio za strožiji pristup, smatrajući da svaki aktivni ustanik treba biti izuzet od amnestije; međutim, nakon smirivanja situacije, Dahlen je bio taj koji se zalagao za čvrstu ruku, dok je Jovanović bio protiv političkih hapšenja i represalija, smatrajući da ti postupci samo otežavaju smirivanje zemlje.⁵⁹

Kako je vojska uspješno obavila zadatak, 1. juna 1882. raspuštena je komanda za južnu Dalmaciju, a time je i Jovanović završio – još jednom uspješno – svoj vojni zadatak. Kao i četiri godine ranije, dobio je odlikovanje od cara i kralja, ovaj put Veliki krst Leopoldovog reda.⁶⁰ Slamanjem ustanka u Hercegovini i južnoj Dalmaciji 1882, Jovanović je – ispostaviti se – završio svoju karijeru vojskovođe.

5. O ustanku i mjestu Bosne i Hercegovine u Monarhiji

I prije nego što su borbe ponovo počele, Jovanović je centralnim uredima u Beču podnosio izvještaje o stanju na jugu Monarhije, u kojima je istakao da se katolici drže podalje od ustaničkog pokreta, a da se pravoslavci bune zbog visokih poreza i nebrige za njihove crkve i škole. Također je smatrao nesvrhsishodnim za Monarhiju da odmah uvodi vojni sistem kakav postoji u ostatku Monarhije, već da najprije formira dobrovoljačke trupe kao prelazno rješenje.⁶¹

Kao namjesnik Dalmacije i tada vojni komandant svih trupa u Dalmaciji i Hercegovini, poslao je niz izvještaja nadređenima.⁶² U jednom kratkom, ali sadržajno vrlo bogatom pismu, koje je sredinom marta 1882.

⁵⁹ H. Kapidžić, *Ustanak*, str. 130, 208-209, 221, 225, 252.

⁶⁰ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 18.

⁶¹ OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-3, str. 21.

⁶² H. Kapidžić, *Ustanak*, 176-178; Hamdija Kapidžić, "Prilozi istoriji ustanka iz godine 1882", *Godišnjak Istoriskog društva*, br. III (1951): 245, 260-263.

godine uputio tadašnjem predsjedniku vlade grofu Eduardu Taafeu, obrazložio je svoje poglede na tekući ustanak, ali i na ukupan odnos Monarhije prema okupiranim zemljama, kao i širu sliku odnosa u regiji.

Kako je ustanak bio najaktuelnije pitanje, počeo je s objašnjavanjem njegovih uzroka, o kojima je inače pisao i u gore spomenutim ranije podnesenim izvještajima, pa je osvrtno na uzroke ustanka u ovom pismu svojevrsna dopuna tim prethodno iznesenim stavovima. Jovanović je ustanak razumio kao posljedicu pogrešne politike koja se vodila od početka okupacione uprave. Razlog nezadovoljstva hercegovačkog stanovništva vidio je u neprikladnoj i neadekvatnoj upravi koja nije prilagođena karakteru stanovništva ni prirodi zemlje. Ovo nezadovoljstvo kulminiralo je uvođenjem dobro poznate obaveze vojne službe,⁶³ koja je stanovništvu poslužila kao povod da svoje nezadovoljstvo iskaže oružanim otporom. U ovome, vjerovao je Jovanović, presudnu ulogu igrale su Rusija – “skriveni motor koji pokreće i štiti ustanak” – i Crna Gora – koju prva koristi da “potajno hrani ustanak.” Iako ga je ruski ministar rezident u Crnoj Gori Jonin uvjeravao da razlozi ustanka leže u nezadovoljstvu muslimana austrijskom upravom, Jovanović je bio siguran da to nezadovoljstvo podstiče upravo Rusija, a kao dokaze tome navodi pošiljku velike količine novca koja je stigla u poštu u Trst, namijenjenu upravo Joninu, zatim samo prividnu brigu crnogorskih vlasti za oružje, municiju i hranu, koju ustanici lahko preuzimaju, te informaciju koja je stigla od konzula u Beogradu da je preko sto ruskih oficira došlo u područje zahvaćeno ustankom. Ipak, Jovanović je tvrdio da je ruska politika dovoljno nejasna samim ustanicima, tako da oni ne mogu shvatiti da ih ona zapravo podržava.⁶⁴

Jovanović je znao da među muslimanima vlada nesigurnost, nedostatak jasnog plana, čak i određena rezerva prema ustanku, pa je preporučio da se to iskoristi, da se muslimani navedu da odustanu od ustanka,

⁶³ Opširnije: H. Kapidžić, *Ustanak*, 89-92; Hamdija Kapidžić, “Prilog istoriji Hercegovačkog ustanka 1882. godine (objavljivanje vojničkog zakona, 4. novembra 1881)”, *Godišnjak Istoriskog društva*, br. II (1950): 207-216.

⁶⁴ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-7, str. 1.; OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-3, str. 18-19.

što bi ujedno značilo i da bi on nakon toga bio vrlo brzo smiren. Kao glavni mehanizam za ubjeđivanje muslimana da odbace borbu, ali i, uopšte, za konsolidaciju situacije u novodobijenim zemljama, Jovanović je vidio u ukidanju svih do tada važećih odnosa Monarhije i okupiranih zemalja, za koje je on smatrao da su muslimanima nejasni. Umjesto toga, on je pozvao na “pripajanje Bosne i Hercegovine Austriji”, tj. punu aneksiju Bosne i Hercegovine. Ona bi, smatrao je, razriješila sve dileme i među muslimanima u vezi njihovih dužnosti i obaveza, a istovremeno bi izbila adut iz ruke “tajnih neprijatelja” koji su do tada poticali muslimane protiv austrougarskih vlasti. Tekući ustanak Jovanović je vidio kao povod da se i pred velikim silama opravda aneksija, koja bi se, također, mogla predstaviti i kao neophodnost uredne administracije. On je, ukratko, zagovarao potpunu aneksiju okupiranih zemalja bez obzira na okolnosti.⁶⁵

Ovakvim stavovima Stjepan Jovanović se svrstao u red onih vojnih i političkih krugova u Austro-Ugarskoj koji su od samih početaka bili pobornici pune aneksije, poput Conrada von Hötzendorfa i Benjamina von Kállaya. Iako je za glavninu njemačke štampe, time i većinskog javnog mnijenja, unutar Monarhije sam čin okupacije bez ikakve dileme već bio aneksija, odnosno da sama okupacija nije značilo ništa drugo nego aneksiju,⁶⁶ Jovanović – i krug zagovornika pune aneksije – nisu bili zadovoljni uspostavljenim aranžmanima. Ustanak koji je planuo 1881/82. bio je, prema tome, savršena prilika da se ispravi greška počinjena četiri godine ranije. Primijetili su to i neki strani posmatrač, poput britanskog novinara Jamesa Minchina, jer osmanska vlada, činilo se, ne bi ni protestovala.⁶⁷ Štaviše, i sam sultan je u jednom trenutku

⁶⁵ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-7, str. 1-2; OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-3, str. 20.

⁶⁶ Horst Haselsteiner, “Öffentliche Meinung oder Meinungspluralität? Zum Widerhall der Okkupation in der deutschsprachigen Presse der Donaumonarchie”, u: *Otpor austrougarskoj okupaciji*, 233.

⁶⁷ “Ako Austrija sada anektira provincije koje je okupirala, nikakav ozbiljan protest ne bi došao iz Turske; ali odlaganje sa svakom godinom čini njihovu aneksiju težom.” James George Cotton Minchin, *The Growth of Freedom in the Balkan Peninsula* (London: John Murray, 1886), 51.

pristao na uvođenje Vojnog zakona, iako bez formalne aneksije,⁶⁸ ali samo uvođenje Vojnog zakona, nakon niza drugih mjera koje je austrougarska politika provela nakon 1878 – polumjere i greške, kako je najgorljiviji zagovornik aneksije, Conrad von Hötzendorf, okarakterisao reakciju Monarhije na oružani otpor okupaciji⁶⁹ – praktično bi značila *de facto* aneksiju. Ipak, kao što znamo, do aneksije tada i pored povoljne situacije – neuporedivo povoljnije nego 1908. godine – na međunarodnom planu nije došlo zbog zamršenih unutrašnjih odnosa austrijske i ugarske politike.⁷⁰

Osim neophodnosti anektiranja okupiranih zemalja, Jovanović je ukazao na još jedno pitanje koje je smatrao jednako važnim – uspjeh pacifikacije. Ne može se postići ni potpun ni dugotrajan uspjeh pacifikacije zemalja, smatrao je, ako vojna akcija – misleći na onu kojom će biti slomljen tekući ustanak – ne bude praćena adekvatnom administrativnom akcijom. S obzirom na to da je ranije Carevoj vojnoj kancelariji obrazložio kakva bi administracija trebala biti u Hercegovini za dobrobit Monarhije, sada je utvrdio da bi taj izvještaj trebao biti proširen i na Bosnu, budući da su te dvije zemlje “na sto drugih načina povezane”, pa bi i model upravljanja njima također trebao biti identičan.⁷¹

Nadalje, a prvenstveno iz vojno-sigurnosnih razloga, Jovanović je predložio povezivanje Bosne, Hercegovine i Dalmacije u jedinstveno područje za koje bi bio zadužen jedan generalat sa sjedištem u Sarajevu. Vojna komanda ostala bi u Dalmaciji, ali bi bila podređena generalnoj komandi u Sarajevu, koja bi istovremeno vodila i brigu o političkoj administraciji Bosne i Hercegovine (ali ne i Dalmacije). Jovanović se time izjasnio za vojno upravljanje najnovijim habsburškim zemljama, jer ci-

⁶⁸ Milorad Ekmečić, “Ustanak u Hercegovini 1882. i istorijske pouke”, *Prilozi*, br. 19 (1982): 38.

⁶⁹ Feldmarschall Conrad, *Aus meiner Dienstzeit, 1906-1918. Erster Band: Die Zeit der Annexionskrise 1906—1909* (Wien, Berlin, Leipzig, München: Rikola Verlag, 1921), 98.

⁷⁰ M. Ekmečić, “Ustanak”, 66; Zijad Šehić, “Historijske pretpostavke Aneksione krize (povodom 90. godišnjice aneksije Bosne i Hercegovine)”, *Prilozi*, br. 28 (1999): 130-132.

⁷¹ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-7, str. 2; OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-3, str. 20.

vilna uprava u tom trenutku nije bila pogodna. Ova druga bi, smatrao je, teško postigla svoje ciljeve jer je narod ne bi razumio; nasuprot tome, vojna uprava bi najjednostavnije pronašla forme pogodne za vladavinu u novoosvojenim zemljama i imala bi snagu da implementira vladinu politiku na način koji je narodu razumljiv. Istovremeno, vlada bi morala kulturno podizati domaće stanovništvo, kako bi se u perspektivi mogla formirati administracija zasnovana na narodnim institucijama i domaćem intelektualnom i materijalnom kapitalu, a to s ciljem uvođenja pokorenog naroda u redove “kultiviranih austrijskih zemalja.”⁷²

Ovakvim stavom, posebno formulacijom, Jovanović je iskazao i vlastiti orijentalistički, pa i kolonijalistički odnos prema bosanskohercegovačkom stanovništvu. Načini i ciljevi austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini, kako ih je sam vidio, u potpunosti se uklapaju u diskurs koji su razni autori razvijali kroz čitav 19. vijek, a posebno u deceniju-dviije pred okupaciju. Potreba za kultiviranjem – samo se nameće – nekultiviranog naroda, samopostavljena civilizacijska misija, tema je uveliko prisutna u tekstovima pisanim u Monarhiji i Bosni i Hercegovini na prelazu 19. i 20. vijeka. *Kako bi se evropska kultura mogla prenijeti u Bosnu*, kako glasi naslov jednog spisa, bila je aktuelna tema u austrijskim kulturnim krugovima, pitanje o kojem se dosta pisalo i raspravljalo – kako “uvesti” naprednu kulturu u neukročenu, egzotičnu zemlju na Istoku, kako je civilizovati i slično.⁷³

Sličan stav, ali ipak uz stanovite razlike, Jovanović je imao i o Dalmaciji, za koju je preporučio uspostavljanje tranzicijskog uređenja. Dalmacija,

⁷² OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-7, str. 2; OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-3, str. 20.

⁷³ Josef Neupauer, *Wie könnte die europäische Cultur nach Bosnien verpflanzt werden?* (Wien: Selbstverlage, 1884). O austrougarskom kolonijalizmu u Bosni i Hercegovini vidi: Stijn Vervaeet, *Centar i periferija u Austro-Ugarskoj: Dinamika izgradnje nacionalnih identiteta u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine na primjeru književnih tekstova* (Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2013), 63-126; Robert Donia, “Bosnia and Herzegovina: The Proximate Colony in the Twilight of Empire”, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, br. 42 (2013): 197-201; Clemens Ruthner, “Sleeping Beauty’s Awakening: Habsburg Colonialism in Bosnia and Herzegovina, 1878–1918,” u: *Imagining Bosnian Muslims in Central Europe: representations, transfers and exchanges*, ur. František Šístek (New York: Berghahn Books, 2021), 76-91.

koja je austrijska krunska zemlja bila od 1815. godine, napredovala je u pogledu intelektualne kulture njenog stanovništva – implicirajući zasluge austrijske vladavine – ali još uvijek nije bila dostigla, smatrao je njen guverner, nivo koji su imale ostale zemlje Monarhije. Karakter zemlje i njenog stanovništva, kao i vojni aspekti koje je prethodno spominjao, nametali su potrebu zajedničkog upravljanja Dalmacijom i okupiranim zemljama. Generalna komanda u Sarajevu bila bi nadređena svim organima administracije u sve tri zemlje, s tim što bi politički šef Dalmacije zadržao samostalnost u provođenju zakona, mada ne i u kreiranju politike. Komanda u Sarajevu imala bi odjeljenje za administrativna pitanja Dalmacije, ali bi ova krunska zemlja formalno zadržala svog guvernera.⁷⁴

Da su njegova obrazloženja, zasnovana na temeljitom poznavanju situacije na krajnjem jugu Monarhije, ozbiljno shvaćena, pokazuje i pozivnica na sastanak Careve vojne kancelarije u Beču na kraju jula 1882. godine. Tema sastanka bilo je stanje u Dalmaciji i okupiranim zemljama, tj. Bosni i Hercegovini, a na istoj su još prisustvovala istaknuta imena tadašnje austrougarske politike: ministar vanjskih poslova grof Gustav Kálnoky, ministar finansija Benjamin von Kállay, predsjednik vlade grof Eduard Taafe, šef odjeljenja Ministarstva rata baron Franz von Vlasits i ministar rezident kod kneževske crnogorske vlade baron Gustav Thoemmel.⁷⁵

Ovo je bio samo još jedan u nizu pokazatelja koliko je i sam car cijenio Stjepana Jovanovića. Ranija odlikovanja, lična posjeta nakon ranjavanja, kao i čast koju su rijetki imali – pozivnica na prijem kod cara u budimskom dvorcu nakon uspješne okupacije Bosne i Hercegovine, dovoljno govore u prilog tome.⁷⁶

Franz Conrad von Hötzendorf, austrijski generalfeldmaršal i načelnik generalštaba Carske i kraljevske armije, koji je i sam učestvovao u okupaciji Bosne i Hercegovine, uključujući i Novopazarski sandžak,

⁷⁴ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-7, str. 2.

⁷⁵ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-13

⁷⁶ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic 1-3, str. 22.

također je zabilježio riječi hvale na račun Jovanovića – kao što smo ranije naveli, i vjerovatno ne slučajno, istomišljenika po pitanju aneksije. U svojim memoarima opisao Jovanovića ovim riječima: “(...) vladar po prirodi; rimski imperator kakvog čovjek zamišlja. Muževan, lijepog izgleda. Visok, snažan, moćan, korpulentan, s klasičnom glavom i očima željnim istraživanja. Bogato nadaren, oštrog uma, dokazan vojnik (...)” Također je feldmaršal zabilježio i ovo: “Ali također i bistar političar s velikim državničkim darom. Ovo posebno važi [za njegov odnos] prema njegovim zemljacima. On nije znao za paktiranje; oni su osjećali i znali da ga uvijek moraju gledati kao gospodara.” Dalje, iznoseći i vlastiti doživljaj ovdašnjeg naroda, smatrao da je da to “jedini ispravan način ophođenja s mentalitetom ovog naroda, kojem se dobrota, koju je pokazao Vojvoda od Württemberga, čini kao slabost.” Feldmaršal je, također, zabilježio i jednu epizodu dok je s Jovanovićem šetao Sarajevom, kojom je želio dodatno opisati njegov karakter. Šetajući Sarajevom sa čibukom u ustima i okružen čuvarima, Jovanović bi od ljudi kojima se približava tražio da mu iskažu poštovanje skidanjem šešira, a ako se to ne bi dogodilo, on bi se zaustavio na trenutak, što je bio znak čuvarima da priđu osobi koja nije ukazala poštovanje, silom mu skinu šešir i bace pod noge. Tim činom Jovanović je želio staviti do znanja ko je gospodar, znajući šta lokalnom stanovništvu znači skidanje kape na takav način.⁷⁷

Ipak, bez obzira na lične simpatije koje je car imao prema Jovanoviću ili pohvale koje je od drugih dobijao, praktično ništa od njegovih preporuka za uređenjem juga Monarhije nije uvaženo. Aneksija nije proglašena, niti je vojna administracija preuređena po njegovim zamislima. Naprotiv, zemlje su ostale okupirane još dvije i po decenije, a kada je odluka o aneksiji ipak došla, međunarodne okolnosti već su bile značajno drugačije. Jovanović se, ipak, vjerovatno ne bi protivio aneksiji ni onakvoj kakva je zaista provedena – budući da je istakao da se ona mora provesti bez obzira na okolnosti. Također, umjesto vojnog režima,

---

⁷⁷ OeStA/HHStA SB N1 Jovanovic 1-3, str. 16; Feldmarschall Conrad, *Mein Anfang: Kriegserinnerungen aus der Jugendzeit 1878-1882*, Verlag für Kulturpolitik, Berlin 1925, 162-163.

postepeno se uvodila civilna administracija već nakon smirivanja ustan-ka. U Bosnu i Hercegovinu dolazi Benjamin von Kállay i odnos Mo-narhije prema okupiranim zemljama odlazi jednim drugačijim putem. Spajanje vojne komande za Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu također nije naišlo na razumijevanje vladajućih krugova, pa je Dalmacija ostala pod vojnom komandom koja je i ranije postojala, dok su Bosna i Hercegovina postale jedan od šesnaest vojnih teritorijalnih okruga, pri čemu je svaki okrug činio jedan vojni korpus.⁷⁸ Integrisanju Bosne i Hercego-vine u sistem Austro-Ugarske Jovanović, međutim, nije dugo svjedočio, budući da je preminuo 1885. godine.

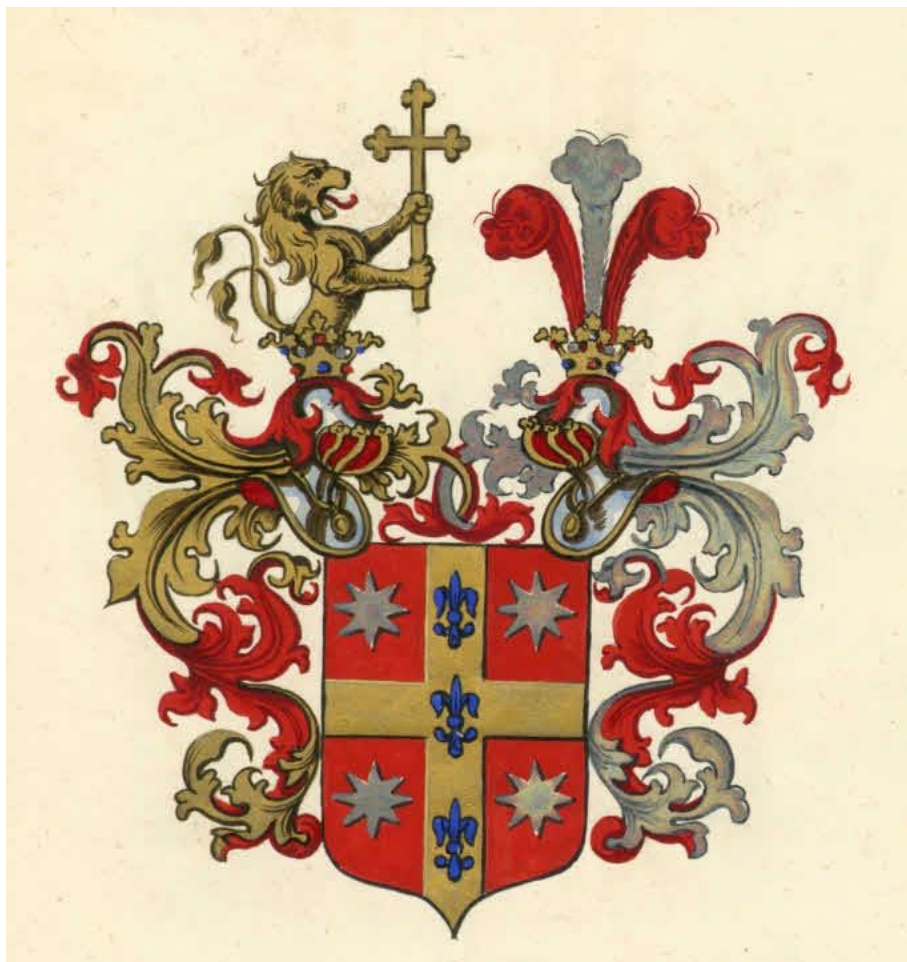
Rezime

Kao iskusan oficir, diplomata i carski činovnik, dobro upoznat sa zemljom i narodom u Bosanskom vilajetu, baron Stjepan Jovanović je preuzeo komandu nad 18. pješadijskom divizijom, koja je u ljeto 1878. imala zadaću da okupira Hercegovinu. Dobro pripremljen i informisan, Jovanović je uspješno vodio povjerene mu trupe i za nešto manje od dva mjeseca uspješno okupirao zemlju svojih dalekih predaka, vrativši se u nju bar nakratko, kao osvajač. Zauzimanje Hercegovine praćeno je i uspostavljanjem prvih organa nove, austrougarske vlasti, čemu se Jovanović posebno posvetio, shvatajući značaj dobre administracije za stabilnu vladavinu. Kao kraljevskog namjesnika Dalmacije, samo ne-koliko godina kasnije ponovo su ga okolnosti navele put Hercegovine. U ustanku 1881/82. u južnoj Dalmaciji i Hercegovini, uspješno je ko-mandovao trupama zaduženim za njegovo slamanje. Iz tog perioda svojim nadređenim poslao je niz izvještaja o situaciji na krajnjem jugu

⁷⁸ Graydon A. Tunstall, *The Austro-Hungarian Army and the First World War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 32. O organizaciji armije i žandarmerije u Bosni i Hercegovini više u: Tomislav Kraljačić, *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1987), 456-473; Zijad Šehić, "Bosanskohercegovački zemaljski pripadnici u vojnoj organizaciji Habsburške Monarhije 1878-1914." u: *Historija Bosne i Hercegovine IV: Bosna i Hercegovina u austrougarsko doba*, ur. Hana Younis, Muhamed Nametak (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2023), 75-82.

Monarhije, iz kojih se čitaju njegovi lični stavovi i pogledi. Bio je gorljivi zagovornik aneksije Bosne i Hercegovine, smatrajući to osnovnim preduslovom za bilo kakav ozbiljniji angažman Monarhije u tek okupiranim zemljama, uključujući i neke od gorućih problema, poput agrarnog pitanja. U jednom od svojih izvještaja, Carevoj vojnoj kancelariji je podnio obrazložen prijedlog sigurnosno-političkog povezivanja okupiranih zemalja sa njemu dragom Dalmacijom u jednu cjelinu. Ipak, pronicljivi i nadasve zanimljivi uvidi i prijedlozi nisu dobili odobrenje samog vrha Monarhije, pa je i u vojno-sigurnosnom i političkom smislu, ona imala poseban razvojni put za Bosnu i Hercegovinu; put kojem sam Jovanović, zbog iznenadne i rane smrti, nije dugo svjedočio.

Prilozi

Prilog 1. Heraldički grb plemićkog doma Jovanović.⁷⁹ © Österreichisches Staatsarchiv

⁷⁹ OeStA/Allgemeines Verwaltungsarchiv, Adel HAA AR 415.1. Heraldički opis grba: Crveni štit prekrizhen zlatnim krstom sa tri plava ljiljana jedan iznad drugog u stubu, koji prate četiri osmokrake srebrene zvijezde. Na glavnoj ivici štita nalazi se baronska kruna, na kojoj su postavljene dvije krunisane turnirske kacige, sa kojih vise crvene korice koje su sa desne strane obložene zlatom, a s lijeve strane srebrom. Iz tjemena kacige s desne strane izrasta prema unutra dvorepi zlatni lav s crvenim jezikom, koji u obje šape nosi visoki zlatni krst sa tri gornja kraja listova djeteline. Iz tjemena kacige s lijeve strane izdižu se tri nojeva pera, jedno srebrno između crvenih. OeStA/HHStA, SB NI Jovanovic 1-24

Prilog 2. Portret barona Stjepana Jovanovića.⁸⁰ © Österreichisches Staatsarchiv

⁸⁰ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic Fotografien 8

Prilog 3. Baron Stjepan Jovanović sa suprugom Teodorom i kćerkama.⁸¹
© Österreichisches Staatsarchiv

⁸¹ OeStA/HHStA SB NI Jovanovic Fotografien 3-11

Prilog 4. Karikatura o Jovanovićevoj akciji u Hercegovini iz novina Humoristički listovi s naslovom "Jovanovićevo pobjeda"⁸² © Österreichisches Staatsarchiv

⁸² OeStA/HHStA SB NI Jovanovic Fotografien 7

Izvori i literatura

Neobjavljeni izvori

- Österreichisches Staatsarchiv (OeStA) / Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Wien
  - Aldesarchiv (Adel), Hofadelsakten (HAA)
- Österreichisches Staatsarchiv (OeStA) / Haus- Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Wien
  - Ministerium des Äußern (MdÄ), Informationsbüro (IB)
  - Sonderbestände (SB), Sonderbestände I-J
- Österreichisches Staatsarchiv (OeStA) / Kriegsarchiv (KA) Wien
  - Allerhöchster Oberbefehl (AhOb), Militärkanzlei Seiner Majestät des Kaisers (MSKM)
  - Feldakten (FA), Alte Feldakten (AFA)

Objavljeni izvori

- *Der Aufstand in der Hercegovina, Süd-Bosnien und Süd-Dalmatien 1881-1882*. Wien: k. k. Generalstabes – L. W. Seidel & Sohn, 1883.
- *Die Occupation Bosniens und der Hercegovina durch k. k. Truppen im Jahre 1878*. Wien: k. k. Generalstabes, 1879.
- Coglievina, Franz. *Allerhöchste Reise Seiner kais. und kön. Apostol. Majestät Franz Josef I., Kaiser von Österreich, König von Ungarn, etc. etc. durch Triest, Görz, nach Venedig, Istrien, Dalmatien und Fiume in den Monaten April und Mai 1875*. Wien: Selbstverlag, 1878.
- *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser*, br. 39/1. Gotha: Justus Barthes, 1889.
- *Povjestni dnevnik o putovanju Nj. C. i Kr. ap. Vel. Franja Josipa I. Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd. itd. po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima Travnja i Svibnja 1875*. Zadar: Vitaliani i Janković, 1878.

Novine

- Katolička Dalmacija, Zadar, 1878.

Literatura

- Begović, Mehmed. “Otpor naroda južne Hercegovine protiv austro-ugarske okupacije 1878. godine”. u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 387-391.
- Beritić, Nada. “Odjek otpora u dalmatinskoj štampi”. u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 279-286.
- Bojić, Mehmedalija. “Svrgavanje turske vlasti i odbrambeni rat Bosne i Hercegovine protiv austrougarske invazije 1878. godine”. u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 71-94.
- Conrad, Feldmarschall. *Aus meiner Dienstzeit, 1906-1918. Erster Band: Die Zeit der Annexionskrise 1906–1909*. Wien, Berlin, Leipzig, München: Rikola Verlag, 1921.
- Conrad, Feldmarschall. *Mein Anfang: Kriegserinnerungen aus der Jugendzeit 1878-1882*. Berlin: Verlag für Kulturpolitik, 1925.
- Donia, Robert. “Bosnia and Herzegovina: The Proximate Colony in the Twilight of Empire”, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, br. 42 (2013): 197-201.
- Ekmečić, Milorad. “Ustanak u Hercegovini 1882. i istorijske pouke”, *Prilozi*, br. 19 (1982): 9-74.
- Gavranović, Berislav. *Bosna i Hercegovina od 1853.-1870. godine*. Sarajevo: Naučno društvo N. R. Bosne i Hercegovine, 1965.

- Gavranović, Berislav. *Bosna i Hercegovina u doba austrougarske okupacije 1878. godine*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1973.
- Gjurjević, Martin. *Memoari s Balkana (1858-1878.)*, ur. Mustafa Imamović, Enes Karić. Sarajevo: Zid, 1997.
- Haardt, Vincenz von. *Occupation Bosniens und der Herzegovina*. Wien: Eduard Hölzl, 1878.
- Haselsteiner, Horst. “Öffentliche Meinung oder Meinungspluralität? Zum Widerhall der Okkupation in der deutschsprachigen Presse der Donaumonarchie”. u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 215-244.
- Kapidžić, Hamdija. “Pandurski “puč” u Nevesinju 1879. godine”. *Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine*”, br. VII (1955): 119-140.
- Kapidžić, Hamdija. “Prilog istoriji Hercegovačkog ustanka 1882. godine (objavljivanje vojničkog zakona, 4. novembra 1881)”. *Godišnjak Istoriskog društva*, br. II (1950): 207-216.
- Kapidžić, Hamdija. “Prilozi istoriji ustanka iz godine 1882”. *Godišnjak Istoriskog društva*, br. III (1951): 237-286..
- Karpat, Kemal H. “The Ottoman Attitude towards the Resistance of Bosnia and Herzegovina to the Austrian Occupation in 1878”. u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 147-172.
- Kraljačić, Tomislav. *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1987.
- Minchin, James George Cotton. *The Growth of Freedom in the Balkan Peninsula*. London: John Murray, 1886.
- Neupauer, Josef. *Wie könnte die europäische Cultur nach Bosnien verpflanzt werden?.* Wien: Selbstverlage, 1884.

- Oršolić, Tado. “Sudjelovanje dalmatinskih postrojbi u zaposjedanju Bosne i Hercegovine 1878.” *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 42 (2000) 287-308.
- Pavličević, Dragutin. “Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini i njegov odjek u banskoj Hrvatskoj”. u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 251-278.
- Petrović, Rade. “Pokret otpora protiv austrougarske okupacije 1878. godine u Bosni i Hercegovini”, u: *Otpor austrougarskoj okupaciji 1878. godine u Bosni i Hercegovini*, ur. Milorad Ekmečić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1979, 15-70.
- Ruthner, Clemens. “Sleeping Beauty’s Awakening: Habsburg Colonialism in Bosnia and Herzegovina, 1878–1918”. u: *Imagining Bosnian Muslims in Central Europe: representations, transfers and exchanges*, ur. František Šístek. New York: Berghahn Books, 2021, 76-91.
- Šehić, Zijad. “Bosanskohercegovački zemaljski pripadnici u vojnoj organizaciji Habsburške Monarhije 1878-1914.” u: *Historija Bosne i Hercegovine IV: Bosna i Hercegovina u austrougarsko doba*, ur. Hana Younis, Muhamed Nametak. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2023: 75-82.
- Šehić, Zijad. “Historijske pretpostavke Aneksione krize (povodom 90. godišnjice aneksije Bosne i Hercegovine)”. *Prilozi*, br. 28 (1999): 129-148.
- Šljivo, Galib. *Bosna i Hercegovina 1849-1853*. Tešanj: Planjax komerc, 2016.
- Šljivo, Galib. *Bosna i Hercegovina 1861-1969*. Tešanj: Planjax komerc, 2016.
- Tunstall, Graydon A. *The Austro-Hungarian Army and the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
- Vervaet, Stijn. *Centar i periferija u Austro-Ugarskoj: Dinamika izgradnje nacionalnih identiteta u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine na primjeru književnih tekstova*. Zagreb – Sarajevo: Synopsis, 2013.

Biografski leksikoni

- *Allgemeine Deutsche Biographie* 50, Duncker & Humblot, Leipzig 1905.
- JOVANOVIĆ, Stjepan. Hrvatski biografski leksikon – 1983-2023 (mrežno izdanje). Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. Pristupljeno 29.12.2023. <https://hbl.lzmk.hr/clanak/8764>
- *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, sv. 3, Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1965.

Conclusion

Baron Stjepan Jovanović, Military and Political Leader in Bosnia and Herzegovina (1878-1882)

As an experienced officer, diplomat and imperial official, well-acquainted with the country and the people in the Eyalet of Bosnia, Baron Stjepan Jovanović took command of the 18th Infantry Division, which in the summer of 1878 had the task of occupying Herzegovina. Well prepared and informed, Jovanović successfully led the troops entrusted to him and in less than two months successfully occupied the land of his distant ancestors, returning to it at least briefly, as a conqueror. The occupation of Herzegovina was accompanied by the establishment of the first administrative organs to which Jovanović specially devoted himself, realizing the importance of good administration for a stable government. As the royal governor of Dalmatia, just a few years later, circumstances again led him to Herzegovina. In the uprising of 1881/1882 in southern Dalmatia and Herzegovina, he successfully commanded the troops tasked with crushing it. From that period, he sent his superiors a series of reports on the situation in the far south of the Monarchy, showing his personal attitudes and views. He was an ardent supporter of the annexation of Bosnia and Herzegovina, considering it a basic prerequisite for any serious involvement of the Monarchy in the newly occupied lands, including some of the key issues, such as the agrarian issue. In one of his reports, he submitted to the Emperor's military office a reasoned proposal for the security and political unification of the occupied lands with his beloved Dalmatia. Nevertheless, the insightful and above all interesting views and proposals did not receive the approval of the very top of the Monarchy, so in the military, security and political sense, it had a special development path for Bosnia and Herzegovina; a path that Jovanović himself, due to his sudden and early death, witness for a very short amount of time.

